—: સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો :—

"ભૂગોળ શિક્ષક"

સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

"ભૂગોળ શિક્ષક"

રચનારઃ—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"સુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા.

રચનારનું ઠેકાણું:—શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર-સુરત.

સુરત ચઉટાના પુલપ' ટાંકી પાસે આવેલા 'શંકર' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમે છાપ્યો.

સુધારેલી વધારેલી આવૃત્તિ ૪ થી] [પ્રત ૧૦૦૦.

માર્ચ] [સને ૧૯૨૩.

કિંમત ત્રણ આના. પોસ્ટેજ જુદું

મહેરબાન કાઠિઆવાડના એજંટ ટુ ધ ગવનર સાહેબ બહાદુરે પોતાના હુકમ નં. ૯૯ તા. ૨-૮-૧૯ થી.

"અંકગણિતનાં મનોયત્ન"

કાઠિઆવાડ એજન્સીની તમામ પ્રાયમરી સ્કુલોમાં ઈનામ અને લાયબ્રેરી બુક તરીકે મંજુર કર્યા છે.

જામનગર
વાંકાનેર } સ્ટેટમાં "અંકગણિતનાં મનોયત્ન"

ટેક્સ્ટ બુક તરીકે મંજુર થએલા છે.

"ડિક્ટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીથી પાંચમી સુધીના તેમજ ત્રિવેદિ વાચનમાળા અને કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના તૈયાર છે.

ડિક્ટેશન શિક્ષકમાં શું શું છે???

૧] ના ચાર અર્થના શબ્દો.
૨] જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા શબ્દો.
૩] કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી.
૪] જોડાક્ષર. ૫] મળતા જોડાક્ષર.
૬] પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમાં આવનાર શબ્દો.

કર્તા:-છગનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપોર-સુરત.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત.

સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

ભૂગોળ શિક્ષક

દિશાઓ.

દિશાઓ ચાર છે. પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ.
જે દિશામાં સુરજ ઉગે છે તે ઉગમણી કે પૂર્વ દિશા.
જે દિશામાં સુરજ આથમે છે તે આથમણી કે પશ્ચિમ દિશા.

સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર દિશા અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ દિશા.

રાતે ધ્રુવનો તારો હંમેશાં જે તરફ દેખાય છે તેને ઉત્તર દિશા કહે છે. ઉત્તરની સામેની દક્ષિણ દિશા, તેમજ પૂર્વની સામેની પશ્ચિમ દિશા.

નકશાની દિશાઓ.

નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ. તો માથા તરફની એટલે ઉપરની ઉત્તર દિશા. પગ તરફની એટલે નીચેની દક્ષિણ દિશા. જમણા હાથ તરફની પૂર્વ દિશા, અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ દિશા.

સૂચના:—નકશામાં હરકોઈ જગા બીજી જગાની ઉપલી મેર આવેલી હોય તો તે ઉત્તરે કહેવાય. નીચલી મેર આવેલી

હોય તો દક્ષિણે કહેવાય. જમણી તરફ આવેલી હોય તો પૂર્વે અને ડાબી તરફ આવેલી હોય તો પશ્ચિમે કહેવાય.

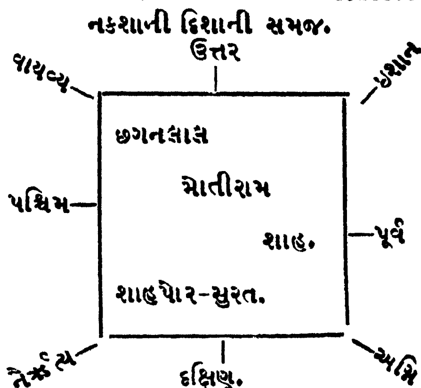
ખુણાઓ.

ખુણાઓ ચાર છે. અગ્નિ, નૈઋર્ત્ય, વાયવ્ય, ઈશાન,
પૂર્વ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો અગ્નિ ખુણો.
દક્ષિણ અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો નૈઋર્ત્ય ખુણો.
પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેનો વાયવ્ય ખુણો.
ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચેનો ઈશાન ખુણો.

દિશા ને ખુણા વિષે. દોહરો.

સુરજ ઉગે છે પૂર્વમાં, આથમતો પશ્ચિમ;
પૂર્વ ભણી મોં રાખતાં, જમણી ગમ દક્ષિણ;
ડાબી ગમ ઉત્તર દિશા, મળી દિશા થઇ ચાર;
એ ચારે દિશા તણો, મનમાં કરો વિચાર;
[illegible] પૂર્વ વચ્ચ રહ્યા, ઈશાન ખુણો ચ ર;
દક્ષિણ પૂર્વ તણી વચ્ચ, અગ્નિ ખુણ નિરધાર;
દક્ષિણ પશ્ચિમ મધ્યમાં, નૈઋર્ત્ય ખુણો જાણ;
ઉત્તર પશ્ચિમે હવે, વાયવ્ય મનમાં આણ.

નકશાની દિશાની સમજ.

વ્યાખ્યાઓ.

શહેર—જેમાં હારબંધ ને છોબંધ ઘણાં ઘરો તથા મોટાં મોટાં બજારો આવેલાં હોય તે.

કોટ—શહેરના બચાવ માટે બાંધેલી જાડી, પહોળી, ઉંચી ભીંત.

પરાં—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ. (મોટા કોટ અને નાના કોટની વચ્ચેનો ભાગ)

દરવાજા—બહારના કોટમાં જવા આવવા માટે મૂકેલાં મોટાં બારણાં.

ભાગળ—અંદરના કોટમાં જવા આવવા માટે મૂકેલાં નાના દરવાજા.

બારી—નદીના કાંઠા પર જવા આવવા માટે મૂકેલાં નાના દરવાજા.

નકશો—કોઇ ગામ કે શહેરનો કાગળ પર માપ પ્રમાણે ચિત્રેલો નમુનો.

સડક—પત્થરથી બાંધેલો રસ્તો.

રેલવે—લોઢાની સડકનો બાંધેલો રસ્તો, જેનાપર આગગાડી ચાલે છે તે

સ્ટેશન—આગગાડી ઉભી રાખવાનું મુકરર ઠેકાણું.

પ્લાટફોર્મ—આગગાડીમાંથી માલ ચઢાવવા ઉતારવાનું ઠેકાણું.

ગુડસયાર્ડ—આગગાડીમાંથી માલ ચઢાવવા ઉતારવાનું ઠેકાણું.

જંકશન—જયાં આગળ આગગાડીના રસ્તા મળે છે તે.

આયાત—બીજે ગામથી આવતો માલ.

નિકાસ—બીજે ગામ જતો માલ.

ગેટ—પોલીસનું થાણું અથવા ચોકી.

બારૂં—જે ઠેકાણે વહાણ લંગારવામાં આવે છે તે.

ડક્કો—વહાણમાંથી માલ ચઢાવવા ઉતારવા માટે બાંધેલો લાકડાનો ઘાટ.

પૂલ—નદી કે ખાડી પરથી માણસો તથા ગાડીઓ જવા આવવા માટે બાંધેલો રસ્તો.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી વહાણ મારફતે ઘણો માલ આવજા થતો હોય તે.

ગામડું—નાના ઝુંપડાં જેવાં ઘરોનો જથો.

ગામ—થોડાં ઘર ને ફળીઆનો જથો.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ.

તાલુકો—ઘણાં ગામ મળીને થએલો મામલતદારના તાબાનો ભાગ.

ભાઠું—નદી કાંઠાની ખેડવા લાયક રેતાળ જમીન.

ચગાની જમીન—નદીનું મટોડું ઠરીને બનેલી જમીન

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચમાં જમીન હોય તે.

કાંઠો—જમીનનો જે ભાગ નદી કે દરીઆને લગોલગ આવેલો હોય તે.

મૂળ—નદી જે ઠેકાણેથી નીકળે છે તે જગા.

મુખ—નદી જે જગાએ દરીઆને મળે છે તે જગા. નદીના મૂળ આગળની જગા ઉંચી ને મુખ આગળની નીચી હોય છે.

સમુદ્ર—દરીઓ. એનું પાણી ખારૂં હોય છે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગામાં થઇ બીજી નદી કે દરીઆને મળે છે તે.

ખાડી—શહેરનું પાણી વહી જવા માટે ખોદેલી મોટી ખાઈ.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચમાં પાણી હોય તે.

સુરત શહેર.

સુરજ નામની રામજણી પરથી સુરત નામ પડ્યું. વિદ્વાન લોકો એને સૂર્યપુર કહેતા.

સીમા—ઉત્તરે—ગોતાલાવાડી. કતારગામ ને વેડની જમીન. પૂર્વે—રેલવેની સડક, વરાછા, પુણા અને કુંભારીઆની જમીન. દક્ષિણે—ઉધના ને મજુરાની જમીન. પશ્ચિમે—તાપી નદી.

વિસ્તાર:—ઉત્તરે વરિઆવી દરવાજાથી દક્ષિણે નવસારી દરવાજા સુધીની લંબાઇ ચાર માઇલ છે, અને પૂર્વે સરાહના દરવાજાથી પશ્ચિમે અઠવાના દરવાજા સુધીની લંબાઇ ચાર માઇલ છે.

ભાગો:—બે છે. ૧. મોટા કોટ અને નાના કોટની વચ્ચેનો ભાગ. ૨. નાના કોટની અંદરનો ભાગ.

સ્ટેશનથી કિલ્લા સુધી મોટી પહોળી સડક પૂર્વ પશ્ચિમ બાંધેલી છે તેથી પણ શહેરના ઉત્તર અને દક્ષિણ એવા બે ભાગ થએલા જણાય છે.

કુદરતી રચના—શહેરની જમીન કરતાં પરાની જમીન નીચી છે, શહેરના બે ભાગનું પાણી સૈયદપુરી દરવાજેથી

મક્કાઇ ભાગળની ખાડીમાં વહી તાપીમાં જાય છે. તેથી શહેરની પશ્ચિમનો ઢાળ ઉત્તર દક્ષિણ છે. શહેરની જમીન ચગાની બનેલી છે. મટોડું કાળું અને પીળું એમ બે જાતનું નીકળે છે. પીળા મટોડામાથી મરડીઆ કાંકરા નીકળે છે, તે છો બનાવવાના કામમાં આવે છે. અને કાળા મટોડાનાં વાસણ, નળીઆં, ઇંટો, રમકડાં વગેરે બને છે.

નિચાણ ભાગો—નવસારી બજાર, સગરામપરૂં, વરિઆવી ભાગળ, ગલેમડી અને ભાગાતળાવ.

નદી—તાપી એ સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળે છે અને સુરતથી ચૌદ માઇલ પર અરબી સમુદ્રને મળે છે. તાપી નદીમાં હોપ પૂલ આગળ બેટ છે.

હવાપાણી—દરીઓ પાસે હોવાથી વરસાદ ઘણો એટલે ૩૯ ઇંચ પડે છે, અને તાપ ઓછો લાગે છે. હવા ભેજવાળી છે.

વસ્તી—એક લાખ ઓગણીસ હજાર બસો નવ્વાણું માણસની છે, તેમાં હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, શ્રાવક, અને ખ્રિસ્તી મુખ્ય છે. હિંદુઓમાં વાણીઆ, બ્રહ્મણ, ભાટીઆ, કણબી, કાછીઆ, અનાવલા બ્રાહ્મણ, કાયસ્થ, નાગર, ઘાંચી, ગોલા, ખતરી વગેરેની છે.

ધર્મ—હિંદુધર્મ-હિંદુઓનો. મુસલમાની ધર્મ-મુસલમાનોનો. જરથોસ્તી ધર્મ-પારસીનો. જૈનધર્મ-શ્રાવકનો. ખ્રિસ્તી ધર્મ-ખ્રિસ્તીઓનો.

ધંધા-વેપાર અને કારીગરીનો, નોકરીનો, અને મજુરીનો,

હુન્નરઃ— રેશમ અને કસબનો વણાટ; લાકડાં, સુખડ અને હાથીદાંતનું કોતરકામ; ચાંદલા, હીરા, અને માણેકનું જડાવકામ; જીકચળકનું ભરતકામ; હીંગળોક; રસકપુર તથા બરફી બનાવવાનું કામ. એ સિવાય કાપડ વણવાની મીલો, રૂ કાંતવાના જીનો; રૂની ગાંસડી બાંધવાના પ્રેસો; ચોખાની મીલો; છાપખાનાં; અનાજ દળવાની ઘંટીઓ; બરફ તથા સોડાવોટર બનાવવાનાં કારખાનાં; હુન્નરશાળા.

નિકાસ—રેશમી કાપડ; કીનખાબ; જીકચળકનું ભરતકામ; લાકડાં, સુખડ તથા હાથીદાંતનું કોતરકામ; ચાંદલાં; હીંગળોક; રસકપુર; શાકભાજી તથા મિઠાઈ.

આયાત—બધી જાતનું અનાજ; શાકભાજી; સુતરાઉ, રેશમી તથા ઊનનું કાપડ; રેશમ; લોઢાનો તથા કાચનો સામાન; દારૂખાનું; દવાઓ; ખાંડ; નાળિએરી; રમકડાં; કાગળ; ઘાસતેલ; પથરા અને ઈમારતી લાકડાં વગેરે.

અધિકારીઓની ઓળખાણ.

કલેકટર—જિલ્લાના મુખ્ય અમલદાર.

હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર—જિલ્લાની તિજોરીનો ઉપરી.

પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ—જિલ્લાની પોલીસનો મુખ્ય અમલદાર.

પોલીસ ઈન્સ્પેકટર—ફોજદારના ઉપરી.

પોલીસ સબ ઈન્સ્પેકટર—તાલુકાની પોલીસના મુખ્ય ઉપરી. (ફોજદાર)

જમાદાર—ચાર પાંચ ગેટનો ઉપરી

હવાલદાર—બે ત્રણ ગેટનો ઉપરી.

નાયક—ગેટનો ઉપરી

ડિસ્ટ્રિકટ જડજ અથવા સેશન્સ જડજ-જિલ્લાના ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અમલદાર.

એક્ઝિક્યુટિવ એંજીનીઅર—બાંધકામ ખાતાનો મુખ્ય અમલદાર.

સિવિલ સર્જન—જિલ્લાના દવાખાતાના મુખ્ય ઉપરી.

પોસ્ટ માસ્તર—પોસ્ટ ઓફિસના મુખ્ય ઉપરી.

તાર માસ્તર—તાર ઓફિસના મુખ્ય ઉપરી.

સ્ટેશન માસ્તર—સ્ટેશનના મુખ્ય ઉપરી.

આબકારી કલેક્ટર—સરકારની રજા વગર કેફી વસ્તુ બનાવનાર તથા વેચનાર ઉપર દેખરેખ રાખનાર મુખ્ય અમલદાર.

ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર—જિલ્લાના કેળવણીખાતાના મુખ્ય અધિકારી.

મામલતદાર—તાલુકાના ઉપરી અમલદાર

પટેલ તલાટી—ગામના મુખ્ય અધિકારી.

પ્રેસિડંટ—મ્યુનિસિપાલીટીના રૈયત તરફના વગર પગારના મુખ્ય અધિકારી.

ચીફ ઓફિસર—મ્યુનિસિપાલીટીના મુખ્ય અમલદાર.

શહેર સુધરાઇ અથવા મ્યુનિસિપલ ખાતું–રસ્તા બંધાવવાનું તથા સમરાવવાનું; સડક પર પાણી છાંટવાનું; રાતે દીવા કરવાનું; પાણી વહી જવાની ગટર બાંધવાનું તથા સમારવાનું; સ્વચ્છ પાણી પુરૂં પાડવાનું; શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું; આગ તથા રેલથી શહેરનું રક્ષણ કરવાનું; બગડેલાં શાકભાજી તથા અનાજ વેચાતાં અટકાવવાનું; અને ઘરવેરો, જાજરૂવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરે ઉઘરાવવાનું; તથા બીજે ગામથી આવતા માલ પર જકાત લેવાનું કામ કરે છે. એના મુખ્ય ઉપરી પ્રેસિડંટ તથા **ચીફ ઓફીસર** સાહેબ છે.

લોકલબોર્ડ ખાતું—ગામના માણસોએ પસંદ કરેલા સભાસદોની સભાને લોકલબોર્ડ અને એ ખાતાને લોકલબોર્ડ ખાતું કહે છે. ગામની નિશાળો ચલાવવાનું; અને રસ્તાઓ, કુવા, તળાવો વગેરે બંધાવવાનું તથા સમરાવવાનું કામ કરે છે. એના મુખ્ય ઉપરી **મામલતદાર** સાહેબ છે.

ઇતિહાસ—સુરતને સામે પાર રાંદેર છે, તે પહેલાં મોટું શહેર હતું. રાંદેરના સોદાગરોના જહાજ આ પાર લંગારતાં. એ કાંઠાની જગામાં માછી, ખારવા ને બીજા એવાજ લોક રહેતા, તેથી તે માછીવાડને નામે ઓળખાતી,

એમાં એક ગઢી એટલે બુરજ ઘાટની નાની ઈમારત બાંધી હતી. ત્યાં રાંદેર સરકાર ચાંચીઆઓને+ પકડી કેદ રાખતી. કોઈ નાગર જમીનદારની વિધવા પોતાના નાહાન પુત્ર ગોપીને લઇ કોઈ કારણથી અહીં આવી રહેલી. એ વખતે રાંદેરના એક નવાયતા (નવા આવેલા) એ પોતાની રાખ સુરજને કાઢી મૂકી તે કંટાળી મક્કે જાત્રા જવા તૈયાર થઇ. મક્કે જતી વેળા ગોપીની માને લાખો રૂપીઆના દાગીના સોંપતી ગઈ. જાત્રા જઇ આવી ટુંક મુદતમાં મરી ગઇ, એટલે તેના પૈસાથી ગોપી ધનવાન થઇ ગયો. તેણે મોટી મોટી હવેલી ને વાડી કરાવી ને વેપાર લંબાવ્યો જુદી જુદી જમાના વેપારીઓ વેપાર કરવા અહીં આવી રહેવા લાગ્યા, ને વસ્તી વધતી ચાલી. રાંદેર તૂટ્યું ને સુરત શહેર મોટું થતું ચાલ્યું. સને ૧૭૯૬માં શહેરની વસ્તી ૮ લાખની કહેવાની. મોગલ પાદશાહીમાં સુરત જેવું કોઈ બંદર નહોતું સઘળા યુરોપીઅનો હિંદુસ્તાનનો માલ સુરતમાંથીજ ખરીદતા એ વખતે લોકને રોજગાર ને સુખ સારાં હતાં. શહેરની શોભામાં કાંઈજ મણા નહોતી. દુનિયાના ઘણા ભાગના માણસો પહેરવેશ ને જુદી જુદી રીતભાતથી શહેર શણગારી રહ્યા હતા. બંદર ને બજારમાં તરેહ તરેહવાર માલ-સામાન તકતકતા હતા, અને હિંદના જુદા જુદા ભાગમાંથી વણજારો આવતી.

+ દરીઆમાં વહાણો લૂટી લેનાર.

સુરતના બજારમાં ૨૦ લાખની રોજ ઉથલપાથલ થતી. પણ બધા દિવસ સરખા જતા નથી. ચઢતી પડતી થયાજ કરે છે. સન ૧૬૬૪ અને ૧૬૬૯ની શિવાજીની લૂંટ; ૧૮૩૭ અને ૧૮૮૯ ની મોટી આગ; ૧૮૮૨ની મોટી રેલ; ૧૭૯૧ અને ૧૯૫૬ ના દુકાળ તથા ૧૮૯૭ અને ૧૯૦૪ ની મરકીએ અને ૧૯૧૮ ના ઈન્ફલ્યુએન્ઝાએ સુરતને હાલહવાલ કરી નાખ્યું. તાપી નદી પુરાતી ગઈ અને મુંબઈ વેપારનું મથક થયું.

અંગ્રેજ સરકારના શાંતિકારક અમલથી તેમજ મક્કાઈ ભાગળનો પૂલ તથા વરિઆવી ભાગળનો કોટ વગેરે બાંધકામો કર્યો તેથી રેલથી, અને શહેરમાં મ્યુનસિપાલીટીએ નળ નંખાવેલા હોવાથી આગથી ઝાઝું નુકસાન થવા પામતું નથી.

બારે દરવાજાના નામ તથા નામ પડવાનાં કારણ.

દરવાજાનું નામ.	દિશા.	નામ પડવાનાં કારણ.
૧.ફાટકનોદરવાજો	વાયવ્યે	તાપી નદીની રેલના પાણી કોટ ફાડી આ તરફથી આવતા તે પરથી.
૨. વરીઆવી ,,	ઉત્તરે	વરિઆવ જવાની સડક છે તે પરથી.
૩. કતારગામનો	ઉત્તરે	કતારગામ જવાની સડક છે તે પરથી.
૪. લાલ દરવાજો	પૂર્વે	લાલદાસ સાધુનો મઠ હતો તે પરથી.
૫. દિલ્હી દરવાજો	પૂર્વે	દિલ્હીના પાદશાહનો હુકમ આ દરવાજેથી આવતો તે પરથી.
૬. સરાહ દરવાજો	પૂર્વે	આ દરવાજે મોટી સરાહ (ધર્મશાળા) હતી તે પરથી.
૭.સલાબતપરાનો (સલાટપરાનો)	પૂર્વે	નવાબ સલાબતખાનના નામ ઉપરથી.
૮. માનનોદરવાજો	દક્ષિણે	નવાબી વખતમાં આ દરવાજા બહાર માન આપવાની ક્રિયા થતી તે પરથી.

૯. નવસારીનો દરવાજો (ઉધનાનો)	દક્ષિણે	નવસારી જવાની સડક છે તે પરથી. ઉધના જવાની સડક છે તે પરથી
૧૦. જાફરઅલીનો દરવાજો. (હનુમાનનો.)	દક્ષિણે	નવાબ જાફરઅલીખાનના નામ પરથી. શેકડીઆ હનુમાનનું દહેરૂં છે તે પરથી.
૧૧. મજુરાનો દરવાજો.	દક્ષિણે	મજુરા ગામે જવાય છે તે પરથી.
૧૨. અઠવાનો (લાઈન્સનો) દરવાજો.	પશ્ચિમે	અઠવા ગામે જવાય છે તે પરથી. લાઇન્સમાં જવાની સડક છે તે પરથી.

ઓગણીસ પરાંના નામ તથા તે નામ પડવાનાં કારણ.

પરાનું નામ.	દિશા.	નામ પડવાનું કારણ.
(૧) બેગમપરૂં.	પૂર્વે	ઔરંગઝેબની બેન રહેલાં તે બેગમના નામ પરથી.
(૨) સલાબતપરૂં.	પૂર્વે	નવાબ સલાબતખાનના નામ પરથી.
(૩) નવું પરૂં.	પૂર્વે	આગમાં બળી જવાથી નવું બંધાયલું તે પરથી.
(૪) ઈંદરપરૂં.	પૂર્વે	ઇંદરજી નામના અનાવલા બ્રાહ્મણના નામ પરથી.

(૫) રૂસ્તમપરૂં	અગ્નિમાં	અંગ્રેજ ને વલંદાના દલાલ રૂસ્તમજીના નામ પરથી.
(૬) સગરામપરૂં	દક્ષિણે	સવરામ દેશાઈના નામ પરથી.
(૭) સામપરૂં	દક્ષિણે	સામજી દેશાઇના નામ પરથી
(૮) રૂદરપરૂં	દક્ષિણે	રૂદરજી દેશાઈના નામ પરથી.
(૯) રહેમતપરૂં	દક્ષિણે	રહેમતખાનના નામ પરથી
(૧૦) ખંડેરાવપરૂં	નૈઋત્યે	ખંડેરાવના નામ પરથી.
(૧૧) નાનપરૂં	નૈઋત્યે	વલંદાએ કોઠી ઘાલી નાનું પરૂં વસાવેલું તે પરથી.
(૧૨) ઘાસ્તીપરૂં	વચ્ચે	સુરતના નવાબ ગ્યાસુદ્દીન પરથી
(૧૩) સૈયદપરૂં	ઉત્તરે	સૈયદ એદ્રુસ સાહેબ પરથી.
(૧૪) રામપરૂં	ઈશાને	રામભાઈ અનાવલાના નામપરથી
(૧૫) રૂઘનાથપરૂં	ઈશાને	રૂઘનાથ અનાવલાનાનામ પરથી
(૧૬) હરિપરૂં	ઇશાને	હરિભાઈ અનાવલાનાનામ પરથી
(૧૭) મહીધરપરૂં	ઈશાને	મહીધર અનાવલા નામ પરથી
(૧૮) હૈદરપરૂં	ઈશાને	હૈદરખાનના નામ પરથી·
(૧૯) મંચરપરૂં	ઇશાને	મંચરજીના નામ પરથી.

ગોપીપરૂં એ પરૂં નથી પણ ગોપીએ નાનું ગામ એટલે પુર વસાવેલું તે પરથી ગોપીપરૂં કહેવાય છે.

બાર ભાગળના નામ તથા તે પડવાનાં કારણ.

ભાગળનું નામ.	દિશા.	નામ પડવાનું કારણ.
(૧) વરિઆવી ભાગળ	ઉત્તરે	વરિઆવ ગામ જવાય છે તે પરથી.
(૨) સૈયદપુરી ,,	પૂર્વે	સૈયદપરામાં જવાય છે તે પરથી
(૩) બરહાનપુરી,	પૂર્વે	બરહાનપુર જવાતું તે પરથી.
(૪) નવસારી ,,	દક્ષિણે	નવસારી જવાય છે તે પરથી.
(૫) મજુરા ,,	દક્ષિણે	મજુરા ગામે જવાતું તે પરથી.
(૬) બાદશાહી,,	પશ્ચિમે	મોગલ પાદશાહની સ્વારી એ ભાગળેથી આવતી તે પરથી
(૭) મકકાઇ ,,	પશ્ચિમે	એ ભાગળે થઇ મકકે જતા તે પરથી.
(૮) ડકકાની ,,	પશ્ચિમે	વહાણમાં માલ ચઢાવવા ઉતારવા લાકડાનો ડકકો બાધેલો છે તે પરથી.
(૯) રાજા ઓવારાની ભાગળ	પશ્ચિમે	રાજાઓ સ્નાન કરવા એ ભાગળે જતા તે પરથી.
(૧૦) મીરબહેરની ભાગળ	પશ્ચિમે	મીર બહેરના નામ પરથી.
(બક્ષીનો ઓવારો)		બક્ષી સાહેબના મહેલ પરથી.
(ગુજરી ઓવારો)		એટલે બજાર ભરાતો તે પરથી

(૧૧) મુલ્લા ખડકીની ભાગળ	પશ્ચિમે	મુલ્લાજીનું મકાન હતું તેપરથી.
(૧૨) લાકકડ કોટની ભાગળ	પશ્ચિમે	લાકડાનો કોટ કરાવેલો તે પરથી

શહેરના મુખ્ય ભાગો તથા નામ પડવાનાં કારણ.

નંબર	નામ.	નામ પડવાનું કારણ.
(૧)	કણપીઠ	દાણા બજાર હતું તે પરથી.
(૨)	રહીઆ સોનીનો ચકલો	રહીઆ સોની પરથી.
(૩)	વાડીફળીઉં	વાડી હતી તે પરથી.
(૪)	સંઘાડીઆવાડ	સંઘાડીઆઓની વસ્તી હતી તે પરથી
(૫)	ગોપીપરૂં	ગોપીએ વસાવેલું તે પરથી.
(૬)	અંબાજીનોચકલો	અંબાજીના દહેરાની પરથી.
(૭)	બાલાજીનો ચકલો	બાલાજીના દહેરા પરથી.
(૮)	કેળાપીઠ	કેળાંની વખારો હતી તે પરથી.
(૯)	ભાગાતળાવ	ભાંગેલું તળાવ હતું તે પરથી.
(૧૦)	સોનીફળીઉં	સોનીઓની વસ્તી વધારે હતી તે પરથી.
(૧૧)	બડેખાંનો ચકલો	બડેખાનના નામ પરથી.
(૧૨)	આસુરબેગનો ,,	આસુરબેગના નામ પરથી.

(૧૩)	નાનપરા	નાનું પરૂં વસેલું તે પરથી.
(૧૪)	નાણાવટ	નાણાંનો બજાર હતો તે પરથી
(૧૫)	સોદાગરવાડો	સોદાગરો રહેતા હતાં તે પરથી
(૧૬)	મુગલીસરા	મુગલ લોકો રહેતા તે પરથી
(૧૭)	મુલ્લાં ચકલો	મુલ્લાજીના નામ પરથી,
(૧૮)	શાહપો'ર	સાહુકારો રહેતા હતા તે પરથી
(૧૯)	માછલીપીઠ	માછલી વેચવાનો બજાર હતો તે પરથી.
(૨૦)	રાણીતળાવ	ગોપીની સ્ત્રી જેને રાણી કહેતા તેણે બંધાવેલું તે પરથી.
(૨૧)	બરહાનપુરી ભાગળ	બરહાનપુર જવાતું તે પરથી
(૨૨)	લીમડાચોક	લીમડાનાઝાડો હતાં તે પરથી

શહેરમાંના બજારો.

નામ	દિશા.	શું વેચાય છે.
૧. ઘાસની પીઠ	અગ્નિ	ઘાસ
૨. દાણાપીઠ	અગ્નિ	અનાજ
૩. ઝાંપાબજાર	પૂર્વે	સઘળા જાતનો માલ
૪. ભાતની પીઠ	પૂર્વે	ભાત
૫. સોના ચાંદીનો બજાર	પૂર્વે	સોના ચાંદીના દાગીના

૬. કાપડ બજાર	પૂર્વે	કાપડ
૭. કંસારા બજાર	પૂર્વે	તાંબા પિત્તળનાં વાસણ
૮. બરહાનપુરી ભાગળનો બજાર	પૂર્વે	શાકભાજી
૯. લીમડાચોકનો બજાર	પૂર્વે	કાપડ, મિઠાઈ, અનાજ, ચોપડીઓ, દવા
૧૦. કણપીઠબજાર	મધ્યમાં	ફરનીચર, લોખંડનો સમાન, દવા, અનાજ
૧૧. ચૌટાનોબજાર	મધ્યમાં	શાકભાજી, અનાજ, મિઠાઈ
૧૨. નાણાવટનો બજાર	મધ્યમાં	સોનું, ચાંદી તથા સોના રૂપાના દાગીના
૧૩. ચોક બજાર	પશ્ચિમે	કાપડ, ફરનીચર
૧૪. નાનપરાનો „	નૈઋર્ત્ય	સઘળી જાતનો માલ
૧૫ નવસારીબજાર	દક્ષિણે	સઘળી જાતનો માલ
૧૬. ઝવેરી બજાર	ગોપીપરા	હીરા, મોતી, માણેક વગેરે
૧૭ વરીઆવી „	ઉત્તરે	સઘળી જાતનો માલ
૧૮. લાલદરવાજાનો બજાર	પૂર્વે	સઘળી જાતનો માલ
૧૯. ગલેમંડીનો બજાર	પૂર્વે	સઘળી જાતનો માલ
૨૦. સ્ટેશનનોબજાર	પૂર્વે	હોટલો, વીશી

હિંદુઓનાં દહેરાંનાં ઠેકાણાં તથા નામ.

કેળાપીઠમાં—મોટું મંદિર.

ખપાટીઆ ચકલામાં—ગિરધરલાલજી અને લક્ષ્મી-નારાયણનું મંદિર.

નાણાવટમાં—વિઠ્ઠલનાથજીનું મંદિર.

બાલાજીના ચકલામાં—બાલાજીનું. કાળકા માતનું, કાશી વિશ્વનાથ મહાદેવનું. વિઠ્ઠલનાથજીનું, શ્રીનાથજીનું. શ્રીરણછોડજીનું, શ્રીરામચંદ્રજીનું, અને રાધાવલ્લભનું મંદિર.

અંબાજીના ચકલામાં—અંબાજીનું અને કાળકા માતાનું દહેરૂં.

ગોપીપરામાં—ભટજીનું, ગોસાંઇજીનું; હાટકેશ્વર મહાદેવનું, લલ્લુજી મહારાજનું, ગોવિંદજી મહારાજનું અને ગોરા રામજીનું મંદિર.

સલાબતપરામાં—સત્યનારાયણનું મંદિર.

સંઘાડીઆવાડમાં—નિર્મળદાસ મહારાજનું, સોળે-શ્વર મહદેવનું.

સગરામપરામાં—કબીરજીનું. રોકડીઅ હનુમાનનું.

સુલ્લાં ખડકી—પાટળી હનુમાનનું.

રામપરામાં—સ્વામીનારાયણનું.

જૈનોનાં દહેરાં.

શાહપોરમાં—ચિંતામણીનું.

ગોપીપરામાં-મહાવીરસ્વામીનું. આદિશ્વરભગવાનનું,

પારસીની અગિઆરીઓ.

સૈયદપુરી ભાગળમાં—શહેનશાહી આતશબેહરામ તથા અગિઆરી.

શાહપોરમાં—કદમી આતશબહેરામ.

માછલીપીઠ, રૂસ્તમપરા તથા નાનપરામાં—અગિઆરી.

મુસલમાનોની મસીદો.

બડેખાંના ચકલામાં—ખાજે દિવાન સાહેબનો મિનરો તથા મસીદ.

નવસારી બજારમાં—નવશાહીદની દરઘા.

વરિઆવી ભાગોળે—સૈયદ એદુસ સાહેબનો મિનારો તથા મસીદ.

સુરતાં ચકલામાં—મીરજા સ્વામીની મસીદ.

અંગ્રેજનાં દેવળ.

રાજાઓવારા આગળ—અંગ્રેજોનું દેવળ.

મુગલીસરામાં—મિશન દેવળ.

શહેરમાંના જોવા લાયક પ્રખ્યાત સ્થળો.

રેલ્વે સ્ટેશન તથા તેની સામેનાં મકાનો, હોપબાગ, હાતમ (ગુલામબાબા) મીલ, જીનો, ધર્મશાળાઓ ગુડસયાર્ડ,

બેગમપરૂં—કૃષ્ણમીલ, સૂર્યપ્રકાશ થિએટર, બરહનું

કારખાનું. પ્રિન્સેસ થિએટર, વિકટોરિઆ થિએટર, નવાબી મહેલો, વહોરવાડનાં મકાનો.

સલાબતપરૂં—પોલીસ લાઇન્સ. ઇદગા, કતલખાનું.

નવું પરૂં—સરકારી તારઓફિસ, પોલીસ લાઇન્સ, અલાયાની વાડી. પારેખ દવાખાનું, મોટી ઘડિઆળ, ઝાંપાબજાર, મારકીટ, મુલ્લાંજીની દેવડી અને મસીદ, મસ્કતી ઇસ્પિતાલ, બરહાનપુરી ભાગળનો બજાર.

રૂસ્તમપરૂં—રૂસ્તમબાગ, અગિઆરી, ગોપીતળાવ, નવશાહીદની દરગા, કબીરનું મંદિર.

સગરામપરૂં—નવસારી બજાર, મારકીટ, રોકડીઆ હનુમાન, ખેતરપાલ.

રહેમતપરૂં—જુનું દારૂનું ફડ.

નાનપરૂં—મારકીટ, મકકાઇ ભાગળનો પુલ, નાનપરાનો બજાર, વલંદા બંદર, ઇજનેર ઓફિસ, હેડ પોસ્ટ ઓફિસ, પ્રિન્સેસ બાગ. નાવડી બંદર, કોર્ટનાં મકાનો, જેલ, પુતલાવાડી, વનિતા વિશ્રામ, એમ. ટી. બી. મોદી સાર્વજનિક કોલેજ, તુલસીદાસ વરજદાસ સાર્વજનિક હાઇસ્કુલ, પાટીદાર બોર્ડિંગ, અનાવિલ બોર્ડિંગ.

આ પરા બહાર અઠવા દરવાજા આગળ અઠવા ફ્રામં તથા બંગલાઓ જોવા લાયક છે.

સૈયદપરૂં—મારકીટ.

રામપરૂં—અરદેશર કોટવાલનો બંગલો અને વાડી, અનાથ બાળાશ્રમ, અશક્તાશ્રમ, પોલીસ લાઇન્સ, વલંદાનું કબરસ્તાન, સ્વામીનારાયણનું મંદિર.

હરિપરૂં—ઘીનો કાંટો, ભવાનીનોવડ, ફાયર એંજિન, કાજી ફ્રી લાયબ્રેરી, ચોકસીઓની દુકાનો.

હૈદરપરૂં—ગલેમંડીનો બજાર.

કણપીઠ—લીમડાચોક બજાર, યુનયન હાઇસ્કુલ, મોરબી બેંક, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ બેંક, ડેપ્યુટી એજ્યુ૦ કે૦ ની ઓફિસ, રેલ્વે ટિકિટ તથા પારસલ ઓફિસ.

રહીઆ સોનીનો ચકલો—ગણપતરામ ફ્રી લાયબ્રેરી.

વાડીફળીઉં—સંસ્કૃત પાઠશાળા.

સંઘાડીઆવાડ—મોળેશ્વર મહાદેવનું દહેરૂં, સીતારામજીનું મંદિર, નિર્મળદાસનું મંદિર.

ગોપીપરૂં—ઝવેરીઓનાં મકાન, મગનચંદ ફ્રી લાયબ્રેરી, રાયચંદ ધર્મશાળા, જૈન દહેરાં, લલ્લુજી મહારાજનું મંદિર, ગોવિંદજી મહારાજનું મંદિર, આચાર્યનું મંદિર, મહીલા વિદ્યાલય, સાર્વજનિક મિડલ સ્કુલ, ગવર્નમેંટ ટ્રેનિંગ કલાસ.

અંબાજીનો ચકલો—અંબાજીનું તથા કાળકા માતાનું દહેરૂં.

બાલાજીનો ચકલો—બાલાજીનું, વિઠ્ઠલનાથજીનું,

શ્રી નાથજીનું, રણછોડજીનું, રામચંદ્રજીનું અને સત્યનારાયણનું મંદિર, ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, કાશી વિશ્વનાથનું દહેરૂં. હિંદુ નિરાશ્રિત ફંડનું ફ્રી વાચનાલય તથા ધર્માદા દવાખાનું.

કેળાપીઠ—મોટું મંદિર ને તેની સંસ્કૃત પાઠશાળા, ચૌટાનો બજાર, કેળાપીઠનો પૂલ, છાપખાનાં; વિઠ્ઠલવાડી, મણિલાલ લાલભાઈ સુન્તી દશાપોરવાડ ફ્રી લાયબ્રેરી.

ભાગાતળાવ-ઠાકોર મોરારભાઈ વિજભુખણદાસ સ્ત્રી છોકરાની ઇસ્પિતાલ ને સુવાવડખાનું.

સોનીફળીઉં—પારેખ હુન્નરશાળા, ફીરંગીનું કબરસ્તાન, આર્યસમાજનું મકાન, ગુજરાત સ્ટાન્ડર્ડ પ્રેસ.

બડેખાંનો ચકલો—વલંદાની કોઠી, કાજીનો મિનારો તથા મસીદ. રાજારામ ગોવિંદરામ પણ દવાવાળા.

આસુરબેગનો ચકલો—જુનો દરબાર, જૈન રત્નસાગર પાઠશાળા.

ચોકબજાર—સોરાબજી જે. જે. હાઇસ્કૂલ, મોટી ઇસ્પિતાલ. કસરતશાળા, વિક્ટોરિઆ બાગ, ડકકો, નેમચંદ મેલાપચંદ સુવાવડ ખાતું, ઇમ્પીરીયલ બેંક, નગીનચંદ હોલ, એન્ડ્રુઝ લાયબ્રેરી, અંગ્રેજોનું દેવળ, હોપપૂલ, કિલ્લો. ફુરજો, બક્ષીનો દરીઆ મહેલ.

સોદાગરવાડો—મસીદ તથા જુનાં મકાનો.

મુગલીસરા—ફ્રેઝરનો દરીઆ મહેલ, મ્યુનિસિપાલીટી, મોદીજીનો દરીઆ મહેલ, મિશન હાઉસ, મિશન છાપખનું, મિશન દેવળ, મિશન જનાના સ્કુલ, મિશન હાઇસ્કૂલ, મુલ્લાં ખડકી, પાનાગી હનુમાનનું દહેરૂં, અંગ્રેજની કોઠી, ફિરંગીની કોઠી.

મુલ્લાં ચકલો—ચુડગરનો મિનારો, મીરજા સ્વામીની મસીદ, સૈયદ એદ્રુસનો મિનારો.

શાહપોર—આર્મિનીઅન દેવળ હાલ ખંડિએર છે. ચિંતામણીનું દહેરૂં, લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર, પારસી ઓર્ફનેજ, પારસી છોકરાઓની અંગ્રેજી સ્કુલ, પારસી હૉસ્પિતાલ તથા સુવાવડખાતું, કદમી આતશ બહેરામ. સાર્વજનિક હાઇ સ્કૂલ.

માછલીપીઠ—પારસી છોકરીઓની અંગ્રેજી સ્કૂલ, ડાક્તર બહેરામજીનું ધર્માદા દવાખાનું.

મેળા.

મેળાનું નામ.	કઇ જગાએ ભરાય છે,	કયે દિવસે
અક્ષય નોમનો—	અશ્વિનીકુમાર—	કારતક સૂદ ૯
કારતકી પુનેમ—	અશ્વિનીકુમાર—	કારતક સૂદ ૧૫
વિઠ્ઠલનાથજીનો—	નાણાવટ—	માગસર સૂદ ૧૫ રાતે
ધુળીઆ મહાદેવનો—	નવસારી દરવાજેથી માગસરના દર ઉધના સુધી—	સોમવારે

કનકવાનો— સ્ટેશનની પૂર્વમાં— પોશ વદ અમાસ

ઘીસનો— નવાપરા, હરિપરા, લીમડાચોક,
સગરામપરા, નાનપરા—ફાગણ વદ ૧–૨ રાત્રે

ચૈત્રી પુનેમનો— અશ્વિનીકુમાર— ચૈત્ર સુદ ૧૫

દિવાસાનો— નાવડી બંદરને ઓવારે–અષાડ વદ અમાસ

પવિત્રા બારસનો—મોટા મંદિર આગળ–શ્રાવણ સુદ ૧૨

બળેવનો— તાપી પર ડક્કા ઓવારે—શ્રાવણ વદ ૧

ગોકુળ આઠમનો— કેળાપીઠથી— શ્રાવણ વદ
ઝાંપા સુધી— ૮–૯–૧૦

છડીનો— ગલેમંડી આગળ–શ્રાવણ વદ ૯–૧૦

કંતારેશ્વર મહાદેવનો—વરિઆવી ભાગ- શ્રાવણના દર
ળથી કતારગામ સુધી–સોમવારે

હનુમાનનો—સરાહના દરવાજેથી ડુભાલ- શ્રાવણના દર
શનિવારે

ગણપતિ ચોથનો—ડક્કા તથા રાજા ઓવારે–ભાદરવા સુદ ૪

હનુમાનનો—અઠવાના દરવાજાથી ભીમપોર- ભાદરવા સુદ ૧૪
સુધી— ને અખાડના દર શનિવારે

અંબાજીનો— અંબાજી આગળ—પોષ સુદ ૧૫
ચૈત્ર સુદ ૧ થી સુદ ૮
આસો સુદ ૧ થી સુદ ૮

દશેરાનો— રૂસ્તમપરામાં આસો સુદ ૧૦

માણેકઠારી પુનેમનો—	રામપરામાં સ્વામીનારાયણના મંદિરમાં—	આસો સુદ ૧૫ની રાત્રે
ચંદની પડવાનો—	સ્ટેશનથી વિકટોરિઆ બાગ સુધી	—આસો વદ ૧ ની રાત્રે
ઈદનો—	નવાબ સાહેબના મહેલથી— કતારગામના દરવાજા સુધી.	મહોમેદન શબ્વાલની ૧ તારીખે
તાબુતનો—	”	મહોરમ મહીનાની ૯ મી તારીખની રાત્રે તથા ૧૦ મીના

નિશાળો—શહેરમાં મ્યુનિસિપાલીટીની આશરે ૫૦ નિશાળો છે. એ સિવાય રાયચંદ દીપચંદની બે કન્યાશાળા, એક પુલકોર કન્યાશાળા, ચાર મિશન કન્યાશાળા, બે પારસી કન્યાશાળા, એક મહિલા વિદ્યાલય, ત્રણ મિશન ગુજરાતીશાળા, ત્રણ પારસી છોકરાની શાળા, બે સંસ્કૃત પાઠશાળા, એક જૈનશાળા, એક પારેખ હુન્નરશાળા, હોરવાડમાં પાંચ છ મદ્રેસા ને અઠવા દરવાજા બહાર વનિતા વિશ્રામ છે.

અંગ્રેજી નિશાળ—સાર્વજનિક કોલેજ, યુનિયન હાઈસ્કૂલ, ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ. સાર્વજનિક મિડલ સ્કૂલ, ગવર્નમેંટ હાઈ સ્કૂલ, સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલ, રાષ્ટ્રીય

અંગ્રેજી શાળા, મિશન હાઈસ્કૂલ, પારસી છોકરીઓની અંગ્રેજી સ્કૂલ, મિશન જનાના હાઈસ્કૂલ.

લાયબ્રેરીઓ—મગનચંદ ફ્રી લાયબ્રેરી, હિંદુ નિરાશ્રિત ફંડનું ફ્રી વાચનાલય, ગણપતરામ ફ્રી લાયબ્રેરી, કાજી ફ્રી લાયબ્રેરી, એદુલ લાયબ્રેરી, મંછુલાલ લાલભાઇ સુરતી દશા પોરવાડ ફ્રી લાયબ્રેરી, જૈન જ્ઞાન પ્રસારક લાયબ્રેરી, તુરાવા લાયબ્રેરી, મોહમેદન લાયબ્રેરીઓ અને નાનપરા તથા રૂસ્તમપરામાં પારસી લાયબ્રેરીઓ.

પોસ્ટ ઑફિસ—સૈયદપરા, મુગલીસરા, કેળાપીઠ, નાનપરા, રૂસ્તમપરા, ગોપીપરા, નવાપર, અને સલાબતપરા.

પોલીસગેટો—૧૯ છે ને બંબાગેટો અઢાર છે. ઘણી ખરી બંબાગેટો પોલીસગેટોની પાસેજ છે.

દવાખાનાં—પારેખ દવાખાનું, મસ્તકી હોસ્પિતાલ, હિંદુ નિરાશ્રિત ફંડનુ દવાખાનું, ડાકતર બહેરામજીનું ધર્માદા દવાખાનું, આ છોકરાની હોસ્પતાલ તથા સુવાવડખાનું, પારસી હોસ્પતાલ તથા સુવાવડખાનું, મોટી હોસ્પિતાલ તથા સુવાવડખાનું.

નાટકશાળા— સૂર્યપ્રકાશ થિએટર, પ્રિન્સેસ થિએટર.

છાપખાનાં—દેશીમિત્ર પ્રેસ, ગુજરાત દર્પણ પ્રેસ, મિશન પ્રેસ, સોદાગર પ્રેસ, ન્યુ સોદાગર પ્રેસ, અખબાર પ્રેસ,

ઇંડિઆ પ્રેસ, જૈન પ્રેસ, જૈન વિજય પ્રેસ, સીટી પ્રેસ, શંકર પ્રેસ, સુંદર પ્રેસ, અનાવિલ પ્રેસ, અંબિકા વિજય પ્રેસ, લક્ષ્મી પ્રેસ, મહાશક્તિ પ્રેસ, ભારત મુદ્રાલય, ગાંડિવ મુદ્રાલય.

ચોર્યાસી તાલુકો.

સુરત શહેર ચોર્યાસી તાલુકામાં છે. એ તાલુકામાં ચોર્યાસી ગામ હતાં તેથી ચોર્યાસી તાલુકો કહેવાય છે.

સીમા—ઉત્તરે—ઓરપાડ તાલુકો ને તાપી નદી; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને મિંઢોળા નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર ને ઓરપાડ તાલુકો.

વિસ્તાર—સુરત શહેર કરતાં ચોર્યાસી તાલુકાની લંબાઈ સવાચારગણી એટલે ૧૭ મૈલ ને પહોળાઈ ચાર ગણી એટલે ૧૬ મૈલ છે.

કુદરતી રચના—આ તાલુકો સપાટ છે. માત્ર તલંગપુરથી ચાર ખાડીની દક્ષિણનો ભાગ ખાડા ટેકરાવાળો છે. તાપી અને મિંઢોળા નદીની આજુબાજુની જમીન રસાળ ને ઝાડપાનથી ભરપૂર છે. વચલો પૂર્વ ભાગ ઝાડપાન વિનાનો ઉજડ છે. પશ્ચિમ તરફ જે ભાગ દરીઆ નજીક છે, તે ઝાડપાન વિનાનો ને રેતાળ* છે. નદી કિનારાની જમીન ગોરાટ+ ને બાકીના ભાગની જમીન બેસર× છે. માત્ર પૂર્વ

---

*તદ્દન રેતીવાળી. +ઘણી રેતી ને થોડી મટોડી હોય તેવી. ×કાળી અને ચીકણી.

ને મધ્ય ભાગની જમીન કાળી છે. તાલુકાની જમીનનો ઢાળ પૂર્વ પશ્ચિમ છે. આ તાલુકામાં ડુંગરા નથી. વેડ, ડભોલી ને સીંગણપોરની જમીન સારામાં સારી છે.

નદીઓ—૧. તાપી સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એને કાંઠે **વરાછા, ઉતરાણ, અમરોલી, અશ્વિનીકુમાર, કુલપાડા, ગુપ્તેશ્વર, વરિઆવ, રાંદેર, સુરત, ઉમરા, રૂંઢ ને ડુમસ**

૨. **મિંઢોળા**—સોનગઢના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એને કાંઠે **સાઅરોદ, પારડીરકેબ, કછોલી, લાછપોર ને ઉંબેર.**

આ બંને નદી પર આગગાડીના પૂલ છે. તાપી ૪૫૦ માઈલ ને મિંઢેળા ૪૦ માઇલ લાંબી છે.

ખાડીઓ ૧. કાંકરા ખાડી—એ ખાડીમાંથી મરડીઆ કાંકરા નીકળે છે તેથી એવું નામ પડયું છે. એ મિંઢોળાને મળે છે.

૨. ચાર ખાડી—એ મિંઢોળાને મળે છે. કાંકરાખાડી કરતાં અડધી છે.

૩ નાની ખાડી-કાપદરા આગળ નાની ખાઇ ખોદી તેથી એ નામ પડયું છે. એને કાંકરાખાડી જોડે જોડી દીધી છે. કાંકરાખાડી તથા નાની ખાડી પર આગગાડીના પૂલ છે.

આબો હવા—પશ્ચિમ ભાગ દરીઆ કિનારે હોવાથી તાપ ઓછો, પણ પૂર્વ ભાગ દરીઆથી દૂર અને ઝાડપાન

વગરનો હોવાથી તાપ વધારે. આખા તાલુકાનાં હવાપાણી સારાં છે. તાલુકામાં ગામેગામ મીઠા પાણીના કુવા હોવાથી પાણીની આપદા પડતી નથી. સુરત જેટલો એટલે ૩૯ ઇંચ વરસાદ આ તાલુકામાં પડે છે.

વસ્તી--એક લાખ પાંસેઠ હજાર માણસની છે મુખ્ય વસ્તી હિંદુની છે. એ સિવાય **મુસલમાન, વ્હોરા, પારસી**, શ્રાવક વગેરેની વસ્તી છે. દરેક ગામે કોળી, દુબળાની વસ્તી છે. વસ્તીનો ત્રીજો ભાગ કોળી દુબળાનો છે.

ધંધો--મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે; વેપારનો; કારીગરીનો; નોકરીનો; મજુરીનો.

પેદાસ--કપાસ, જુવાર, બાજરી, તમામ જાતનું કઠોળ, શાકભાજી, સુરણ, આદુ, મરચાં, કેરી.

નિકાશ--જુવાર, કપાસ, ડાંગર, કઠોળ, શાકભાજી.

આયાત--કાપડ, ચા, ખાંડ, દવા, ગ્યાસતેલ, વિલાયતી સામાન.

રસ્તાઓ--(૧) રેલવેનો રસ્તો. (૨) નદીનો રસ્તો. (૩) પાકી સડક. (૪) કાચી સડક.

રેલવે--(૧) બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલ્વે. (૨) ટાપ્ટી વ્હેલી રેલ્વે.

સ્ટેશનો--ઉતરાણ, સુરત, ઉધના, સચીન.

જંકશન--ઉધના.

કયે રસ્તે થઇને-કઈ દિશામાં-કયે કયે ગામ જવાય.

૧. કતારગામ દરવાજેથી—ઉત્તરે—ગોતાલાવાડી, કતારગામ.

૨. વરિઆવી દરવાજેથી—ઉત્તરે—સીંગણપોર, ડભોલી, વેડ.

૩. હોપપૂલ ઉપર થઇને—વાયવ્યે—રાંદેર, પાલણપુર, ઝાંગીરાબાદ, પીસાદ, ઝાંગીરપરા.

૪. હોપપૂલ ઉપર થઇને—પશ્ચિમે—અડાજણ, પાલ, ભાઠા.

૫. અઠવા દરવાજેથી-નૈઋત્યે-અઠવા, ઉમરા, પીપળોદ, રૂંઢ, મગદલ્લા, ગવિઅર, વાંટા, ડુમસ, ભીમપોર.

૬. મજુરા દરવાજેથી—દક્ષિણે—ખટોદરા, મજુરા, ચલથાણ, ભટાર, ગોવાલક, બમરોલી, દંતુરા, સરસાણા, ભીમરા, સોનતળાવ, ખજોદ.

૭ નવસારી દરવાજેથી—દક્ષિણે—ઉધના, લેદવાડ, પાંડસરા, ભેસ્તાન, વડોદ, સોનારી, જીઆવ, બુડીઆ.

૮. સરાહ દરવાજેથા—પૂર્વે—કુંભાલ, પરવટ, કુંભારીઆ, વેડછા, સાબરગામ, પુણા, સણીઆમોદ.

૯. ઉધના સ્ટેશનથી—ડીંડોલી, ઘોડાદરા, ડંકનવાડા, દહેલાડવા, કરાડવા, સણીઆ કણદે, ખંભાસલા, ગાંગવા, મોહણી, ખરવાસા, અંથાસલી, ટીંબરવા.

૧૦. સચીન સ્ટેશનથી—પાલી, તલંગપોર, ઉંબેર, સચીન, પારડી કણદે, વાંઝ, ભાણોદ્રા, એકલેરા, લાછપોર, કહ્લેટા, હછોલી, સાયરોદ, પારડીકહેણ.

૧૧. ઉતરાણ સ્ટેશનથી-અમરોલી, ઉતરાણ, મોટાવરાછા, કોસાડ, ભરથાણા.

૧૨. વરાછાની સડકથી-ઇશાને-કુલપાડા, આશ્વનીકુમાર, કાપેદરા, નાના વરાછા, સીમાડા.

સુરત શહેરની આજુબાજુ આવેલાં મોટાં ગામો.

ઉત્તરમાં-કતારગામ, વરિઆવ, વેડ, ડભોલી, સીંગણપોર.

ઈશાનમાં-પુલપાડા, અમરોલી. ઉતરાણ, વરાછા.

પૂર્વમાં-પુણા, સણીઆમોદ, કુંભારીઆ, વેડછા.

અગ્નિમાં-ડીંડોલી, દહેલાડવા, ખરવાસા, વાંઝ, કફલેટા.

દક્ષિણમાં-મજુરા, ઉધના, ભેસ્તાન, ભાણોદ્રા, સચીન, તલંગપોર, જીઆવ, બુડીઆ, ખજોદ.

નૈઋત્યમાં-અઠવા, ઉમરા, પીપલોદ, રૂંઢ, વેસુ, મગદલ્લા, આભવા, ગવીઅર, ડુમસ, ભીમપોર.

પશ્ચિમમાં-અડાજણ, પાલ, ભાઠા.

વાયવ્યમાં-રાંદેર, ઝાંગીરાબાદ, પીસાદ, ઝાંગીરપુરા, (કુરૂક્ષેત્ર)

—: મોટાં ગામો. :—

સુરત-તાપીને ડાબે કાંઠે શહેર ને બંદર છે, બરફી, પાપડી, જમણ, વણાટકામ, ભરતકામ, હાથીદાંત ને સુખડનું કોતરકામ વખણાય છે.

રાંદેર–તાપીને જમણે કાંઠે કસ્બો છે. રાંદેરી બોર વખણાય છે. વહોરાઓની વસ્તી વધારે છે. એમાં કપાસ પીલવાનું જીન તથા મ્યુનિસીપાલીટી છે.

કતારગામ–એમાં કંતારેશ્વર મહાદેવનું દહેરૂં છે. પાપડી ને કેરી વખણાય છે. અનાવલા બ્રાહ્મણની વસ્તી વધારે છે.

સીંગણપોર–એમાં તાપીને કિનારે મરીમાતાનું દહેરૂં છે. પારસીની વસ્તી વધારે છે, તાડી વખણાય છે.

ડભોલી–એમાં નાની બહુચરાજીનું દહેરૂં છે. તાડી વખણાય છે.

વેડ–એમાં મોટી બહુચરાજીનું દહેરૂં છે. જમરૂખ અને તાડી વખણાય છે.

કુલપાડા–તાપી નદીને ડાબે કાંઠે છે. અહીંઆ હિંદુઓનાં મુડદાં દાટવા બાળવાની જગા (સ્મશાન) છે.

અમરોલી–બી. બી. એન્ડ સી. આઇ રેલવે પહેલ વહેલી અહીંથી શરૂ થઇ હતી.

કુંભારીઆ–બગાયતી ગામ છે. કેવડો, પીપર ને શેરડી વખણાય છે.

સણીઆ–અહીં શીતળા માતાનું દહેરૂં છે.

તલંગપોર–મોટું ગામ છે. અનાવલા બ્રાહ્મણની વસ્તી વધારે છે.

ઉધના—સચીનના નવાબના તાબાનુ ગામ છે. ધુળીઆ (ભીડભંજન) મહાદેવનું દહેરૂં છે

ઘોડાદરા—અહીંઆ આસપાળનું દહેરૂં છે, સાપ અથવા કુતરૂં કરડયું હોય તો એની બાધા રાખે છે.

સચીન—નવાબની રાજધાનીનું શહેર છે. મહેલ જોવા લાયક છે.

ડુમસ—સચીનના નવાબ સાહેબનું ગામ તાપીનદીના મુખ આગળ છે. એ હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે. ખારીઉં ભાત, કેરી અને જમરૂખ વખણાય છે.

ભીમપોર—સચીનના નવાબ સાહેબનું ગામ દરીઆ કિનારે છે. એ હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે. ભીમપોરીઆ હનુમાનનું દહેરૂં છે. ભાદરવા સુદ ૧૪ મેળો ભરાય છે.

અશ્વિનીકુમાર—તાપી નદીને ડાબે કાંઠે નાનું ગામ છે. અહીં શ્રી આચાર્યજી મહા પ્રભુજીની બેઠક છે. અહીંથી આગબોટમાં બેસી બહુધાન જવાય છે. માંડવીથી સાકટા તથા વાંસ નદી વાટે અહીં આવે છે. જાત્રાનું ઠેકાણું છે.

કાપદરા—તાપી નદીને કાંઠે ઉજ્જડ ગામ છે. અહીં કાપદેશ્વર મહાદેવનું દહેરૂં છે.

ખજોદ—અહીં પારસીની વસ્તી વધારે છે. ખજુરનાં ઝાડ ઘણાં છે. તાડી વખણાય છે.

ઉમરા—તાપી નદીને ડાબે કાંઠે છે. એમાં રામનાથ

ઘેલા નામે મહાદેવનું દહેરૂં છે. નીચ લોકો અહીં મુડદાં બાળે છે.

અઠવા-અહીં ખેતીના પાક સંબંધી જાત જાતના અજમાયશ કરી ખેડુતોને બતાવવાને સારૂં એક ખેતર છે. અહીંઆ પોલીસ લાઈન્સ છે.

અડાજણ—એ તાપી નદીને જમણે કાંઠે છે. પાપડી ને બોર વખણાય છે.

બાઠા—તાપી નદીને જમણે કાંઠે છે. બોર ને પાપડી વખણાય છે.

મોટા વરાછા—ઇનામી બાગાયતી ગામ છે. સુખડનાં ઝાડ ઘણાં થાય છે. આદુ, સુરણ ને રતાળુ પુષ્કળ થાય છે.

ઉંબેર—ઇનામી ગામ છે. મરચાં વખણાય છે.

ડુંભાલ—એમાં હનુમાનનું દહેરૂં છે.

ઇનામી ગામો ૧૨ છે.

મોટા વરાછા—પાઠકજીના વારસ પાસે છે. વાંઝ ને ડીંડોલી-ગંગાધર શાસ્ત્રીના વારસ પાસે છે. ભેસ્તાન ને સોનારી-સ્ટોરના વારસ પાસે છે. દહેલાડગા, બાણોદ્રા ને ઉંબેર-અરદેશર કોટવાલના વારસ પાસે હતા. પુણા, વેસુ, આલાવ, સણીઆમોદ -વડોદરાના નવાબ સાહેબના તાબામાં છે.

ગાયકવાડી ગામો:—જીઆવ, કરાડવા, ગોજા, ગભેણી.

સચીનના નવાબ સાહેબના ૧૬ ગામો.

સચીન, ધોડાદરા, ઉધના, ડુમસ, ભીમપોર, વકથાણા, (શવળા), ભાટીઆ, બોણંદ, કનસાડ, ડ કનવાડા, સરોલી, ગવીઅર, સરસાણા, લાછપોર, ઊન, તલંગપોર.

બાગાયતી ગામો:—પુણા, કુંભારીઅ, સારોલી, વરાછા, કોસાડ, ભાઠા, કતારગામ.

કુસ્બા.

રાંદેર, કતારગામ, કોસાડ, મોટા વરાછા, સચીન.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં.

કતારગામ, અશ્વિનીકુમાર, ફુલપાડા, કુંભાલ, ઉધના. ઉમરા, ભીમપોર, સણીઆ. કાપદરા, ડભોલી, વેડ, ધોડાદરા.

હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં.

ડુમસ, ભીમપોર.

થોડી વસ્તીવાળાં ગામો—નવાગામ, કરંજ, કાપદરા, ડુંકી, ઉમરવાડા, આંજણાં, ખટોદરા, પનાસ, મજુરા, ગોવાલક, દંતોરા, ભેદવાડ, સોનતળાવ, લીંબાયત, ગાંગળા, અંથસલા.

પારસીની વધારે વસ્તીવાળાં ગામો-સુરત, અડાજણ, ભાઠા, અઠવા, ખજોદ, સીંગણપોર, ડભોલી, વેડ.

વહોરાની વધારે વસ્તીવાળાં ગામો-રાંદેર, મોટા વરાછા, લાછપોર, કઠલેટા, સામરોદ, કછોલી.

મીઠ બંદર—જીઆવ, બુડીઆ, ઉંબેર, અહીં પહેલા મીઠું પકવતા હતા.

તાડીનાં ગામો—વેસુ, ખજોદ, બુડીઆ, અમરોલી, ગોવાલક, અઠવા, સીંગણપોર.

વખણાતી વસ્તુવાળાં ગામો.

રાંદેર, અડાજણ, ભાઠા—બોર.

કતારગામ, વેડ, ડુમસ—જમરૂખ,કેરી.

વેડ,ડભોલી, સીંગણપોર—તાડી.

કુંભારીઆ—પીપર, શેરડી.

કતારગામ, પરવટ—માટીનાં વાસણ.

ભાટપુર,ભાઠા, કતારગામ, ડુમસ,વરાછા-શાકભાજી

આભવા, ડુમસ,ભીમપોર—ખારીઉં ભાત.

વરાછા—રતાળુ, સુરણ, આદુ, ને ફણસ.

કોસાડ—ઘી.

સમાપ્ત.

જુઓ છો શું ? પરીક્ષામાં પાસ થવું હોય તો
છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત પુસ્તકો ખરીદો.

"ડિકટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪-૦
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લા નો ૦-૩-૦
ત્રિવેદી વાચનમાળા પુસ્તક ૧લા નો ૦-૩-૦

"મુખગણિત શિક્ષક"

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦-૨-૬
પહેલા ધોરણનો	૦-૧-૯	ચોથા ધોરણનો	૦-૪-૦
બીજા ધોરણનો	૦-૨-૦	પાંચમા ધોરણનો	૦-૬-૦

"પ્રશ્નોત્તરમાળા"

ગુજરાતની સા. ભૂગોળની ૦-૩-૦ | મુંબઇ ઇ. ભૂગોળની ૦-૪-૦
હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ૦-૪-૦

બીજા ધોરણ માટે અનુભવ સિદ્ધ
"અંકગણિતનાં મનોયત્ન" પાંચ આના.

સુરત શહેરનો
સુરત જિલ્લાનો "ભૂગોળ શિક્ષક" ત્રણ આના

બાળપોથીથી સાતમી સુધીના તેમજ કન્યા વાચનમાળા ત્રણે પુસ્તકોના
અર્થ તૈયાર છે.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપોર—સુરત.